

svåra valet mellan att presentera en stor mängd teologer eller att detaljstudera ett mindre antal författare. Naturligtvis skulle man ha kunnat ta med fler teologer, och några av dem som inkluderats borde möjligen ha blivit föremål för en mer noggrann behandling, men i stort sett alla de viktigaste namnen finns med. En nästan oundviklig svaghet med urvalet är dock att nästan alla de teologer som presenteras är etablerade universitetsteologer. En mycket spännande, men samtidigt väldigt svår uppgift kunde vara att också inkludera den mer oartikulerade teologi som återfinns i pamfletter och populära skrifter och som nästan aldrig uppmärksammas i akademiska sammanhang. Ett steg i rätt riktning är emellertid den ingående presentationen av en stor mängd teologiska tidskrifter, som utgör viktiga källor till den moderna latinamerikanska teologin. Man kan också notera att författarna inte enbart studerat det skrivna ordet; även musik, bildkonst, teater och film används som källor för den latinamerikanska teologihistorien. Det är tydligt att författarna har en kritisk inställning till åtminstone radikalare varianter av den latinamerikanska befrielse-teologin, men i allmänhet är behandlingen, enligt min mening, nyanserad och sansad. Just avsnitten om befrielse-teologin kan dock med fördel läses parallellt med någon befrielse-teologisk historiografi (t.ex. Enrique Dussel eller Pablo Richard) för att få ett annat perspektiv på samma idéhistoriska utveckling.

Sammanfattningsvis menar jag att *Teología en América Latina* ger en mycket god och balanserad översikt över latinamerikansk teologihistoria under 1900-talet, en översikt som troligen inte kommer att överträffas under lång tid framöver.

Magnus Lundberg

Nicholas Lossky, José Míguez Bonino, John Pobee, Tom F. Stransky, Geoffrey Wainwright och Pauline Webb (red): *Dictionary of the Ecumenical movement*. (Andra upplagan). 1296 sid. WCC Publications, Genève 2002.

Dictionary of the Ecumenical Movement (DEM) är ett omfattande uppslagsverk vars fokus är den ekumeniska rörelsen och dess utveckling från 1910 års missionskonferens i Edinburgh fram till idag. I centrum står ekumeniken ifrån Kyrkornas världsråd (KV) perspektiv, men det utesluter inte ekumeniska reflektioner från ett romersk-katolskt och evangelikalt/Lausanne-perspektiv. Dock ges mer utrymme åt den romersk-katolska kyrkan än åt Lausannerörelsen. Den ekumeniska utvecklingen skildras ifrån ett historiskt, teologiskt och samhällsorienterat perspektiv. Mellan pärmarna till den andra upplagan av *DEM*

finns närmare 700 uppslagsord, varav ett femtiotal är nyskrivna och övriga är omarbetade och uppdaterade, både innehållsmässigt och med hänsyn till litteraturreferenser. Den första upplagan publicerades 1991 och sedan dess har det skett mycket inom ekumeniken, vilket märks då de båda upplagorna jämförs. Artiklarna i *DEM* är av varierande längd, från ett par stycken till åtta sidor långa. En del har litteraturförteckningar. Artiklarna kan delas upp i följande kategorier: 1. Kyrkor och samfund, som lyfter fram samfundets historia, teologiska betoningar och ekumeniska inställning (t.ex. *Mennonites, Pentecostals*). 2. En annan aspekt som skildras är hur samfunden bedriver ekumeniska samtal och dialog med varandra (t.ex. *Lutheran-Reformed dialogue*). 3. Personligheter inom den ekumeniska rörelsen är en tredje kategori. Både män och kvinnor, mer eller mindre välkända från olika samfund beskrivs (t.ex. amerikanskan *Dorothy Day*, ärkebiskop *Nathan Söderblom* eller avgående generalsekreteraren för KV, *Konrad Raiser*. Samuel Kobia, tillträdande generalsekreterare, om-nämns inte). Ofta, men inte alltid åtföljs artikeln av ett fotografi. Dessa fotografier är de enda som finns i den andra upplagan. Den första upplagan hade fotografier också ifrån ekumeniska konferenser och händelser, samt av annat som kunde förstärkas med hjälp av en bild. 4. Dogmatiska och teologiska teman och hur den ekumeniska rörelsen (KV) relaterar till desamma är ett fjärde tema. Här berörs allt från kristologi och bibelsyn till försoning och liturgi. Här finns artiklar som diskuterar specifika teologiska begrepp och artiklar som ger översiktsbeskrivningar av kontextuella teologier, där kyrkan i syd ges ett stort utrymme. Dessa står listade under uppslagsordet: *theology* följt av den specifika variant som sökes. 5. Ekumeniska organisationer är ett femte ämnesområde. Här ligger betoning på utvecklingen och arbetet inom KV, dess utskott och organisationer, men det utesluter inte andra organisationer som kan vara nya för läsaren. 6. Sociala och kontextuella fenomen som kyrkan av idag ställs inför ges också välförtjänt utrymme. Här kan man notera att några uppslagsord från den första upplagan ersatts med nya, mer relevanta för samtiden (t.ex. *ethnic conflict, globalisation, gospel and culture*). Författarna, 370 kvinnor och män, kommer från världens alla hörn, och deras samfundstillhörighet varierar. De flesta kommer dock från väst och tillhör de större samfunden. Författarnas bakgrund beskrivs i ett omfattande index. De sex redaktörerna, med olika samfundstillhörighet (anglikanska, metodistiska, romersk-katolska och rysk-ortodoxa kyrkan), har alla varit involverade i KVs arbete och bidragit med ett stort antal artiklar.

KVs ekumeniska uppslagsverk är en guldgruva för den vetgirige. Det ger en god introduktion till eku-

meniken och urvalet av artiklar avslöjar samtida trender. Den andra upplagan gör rättvisa åt det som hänt under tio år av politiska och religiösa förändringar och hur det påverkat ekumeniken. Här märks att de bilaterala samtalen mellan kyrkor och samfund har blivit fler. Vidare har insikten att kultur och samhällsutveckling påverkar kyrkans utveckling och teologi också blivit tydligare. Den svenska ekumeniken som skildras i *DEM* lägger tonvikten vid Nathan Söderblom och hans stora ekumeniska insatser. Sigtunastiftelsens omnämns som den äldsta akademien/det äldsta konferenscentrum som mötesplats för dialog och forskning (*Academies, lay*). Sven-Bernhard Fast ger en sammanfattande introduktion till den svenska kyrkliga scenen och den nationella ekumeniken, där förutom Sveriges kristna råd, Svenska missionsrådet och Liv och Fred institutet nämns. För den ekumeniskt intresserade är detta ett uppslagsverk som är inspirerande och värdefullt. *DEM* borde finnas på alla teologiska biblioteks referenshyllor!

En svaghet med *DEM* är att den saknar ett ämnesindex. Uppslagsindex finns, men det hjälper inte läsaren då man söker ett uppslagsord där det sökta fenomenet är känt under flertalet termer och man inte vet vilken redaktörerna valt. Här skulle korshänvisningar vara till hjälp. Ta till exempel kväkarna (*Quakers*): här har redaktörerna valt att använda termen *Friends*, men det framgår inte i index. Uppslagsindex fanns i den första upplagan och det är beklagligt att det är borttaget. Ett personindex finns som rymmer både personer som skildras i egen artikel och dem som omnämns i andra artiklar, vilket är till hjälp för läsaren. Det är intressant att *DEM* låter spänningar inom den ekumeniska rörelsen och mellan kyrkan i väst och syd komma fram, vilket syns t.ex. i artikeln *Criticism of the Ecumenical Movement and of the WCC*. Dock saknar jag en större diskussion om de svårigheter KV står inför teologiskt och ecklesiologiskt. Kritik av s.k. liberal dominans har bl.a. förts fram av de ortodoxa kyrkorna och andra samfund redan 1991 i Canberra men det blev tydligare inför den åttonde generalförsamlingen i Harare 1998.

För den nyfikne publiceras en av *DEM*s artiklar månadsvis under året på KVs hemsida. (<http://www.wcc-coe.org/wcc/who/dictionary-index.html>)

Helena Tärneberg Steed

Jürgen Fliege: *Der falsche Prophet. Wie US-Präsident George W. Bush den Glauben vergiftet*. 72 sid. Claudius, München 2003.

Jürgen Fliege var församlingspräst i den tyska evangeliska kyrkan innan hans exceptionella mediala

begåvning ledde till ett genombrott i radio och TV. «Fliege» har blivit en av de mest framgångsrika *talk-shows* i tysk TV.

I denna lilla bok vill Fliege ta vara på något av det bästa i den protestantiska traditionen. Vi har framför oss en «flygskrift» som i «folklig form och lidelsefull ton» läser lusen av makthavaren för att upplysa folket. Även om skriften riktar sig till President Bush, är dess sanna adressat folket. Här handlar det om folkbildning i Luthers och Gutenbergs fotspår, därför Flieges entusiastiska utrop i förordet «Viva la Reforma!» I samma reformatoriska anda blir skriften även en hotskrift: USAs president ska akta sig för den Gud vars namn han missbrukar dagligen.

I nio kapitel ger Fliege en bild av hur Bush missuppfattar och förvränger kristen tro. Varje kapitel inleds med ett bibelord och ett Bush-citat. Så ställs uppmaningen att pröva andarna (1. Joh. 4:1) mot Bushs självsäkra påstående: «Amerikas historiska ansvar står klart: att befria världen från onsdan.» Det tionde kapitlet som består av en enda sida vänder sig till läsaren, folket, med uppmaningen att trotsa krigsherrar à la Bush genom en medveten vardagskampanj för freden — i äktenskap, grannskap och på arbetsplatser. Slutklämmen blir ett folkligt (eller populistiskt?) upprop: «Så länge ännu tusen och åter tusen drar i krig för att döda, vill jag dra in i freden, varje dag på nytt. Följ med!» Sedan följer citat från teologer och kyrkliga representanter (särskilt metodistiska) som samtliga kritiserar metodisten Bush och hans politik. På bokens allra sista sida finns ett drygt dussin internetlänkar.

Bush är en varg i fårakläder, påstår Fliege och konstaterar att samma andliga medicin — bön och bibelläsning — kan ha väldigt olika verkan. Somliga helas; andra förgiftas. Hur kommer det sig då att Bush tillhör de förgiftade? Han är alltjämnt den tafatte pojken vars *daddy* alltid fixade honom ur knipan. I livets skola som ska förvandla den lilla medfödda babynäven till en mogen människas öppna välsignande hand, har Bush knappast ens lämnat första klass. Han känner inte till den Gud som uppenbarar sig under motsatsen. Han genomskådar inte projektioner som sudar ut skillnaden mellan Gud och människa, mellan skapare och skapelse. Så ligger vägen öppen för makstens arrogans som livnär sig effektivt på fundamentalismens dunkla patos. Här argumenterar man inte; man skräms. Med ångesten som yttre och inre drivkraft och apokalyptiken som krydda delas världen upp i goda och onda och behandlas därefter. Men spelet har ett pris. Den kristna högern som med glädje hjälpte Bush in i det Ovala Rummet kan bli otålig om presidenten inte dansar efter deras böner.

I ett psykologiserande perspektiv påtalas den alkoholism som Bush säger sig ha övervunnit genom